

Stranke iz Srbije prodiru u Crnu Goru, ali redovno, barem na selu — a to znači veći deo zemlje — proselitizam politički ne osvaja pojedince, nego plemena.

Plemenska društvena organizacija na jednoj strani, a potencirani, gotovo anarhički individualizam s druge strane čine da u ovoj oblasti političko-partijski život uzima sasvim druge oblike nego u oblasti Srbiji, ma da je, u glavnome, narod ulazio u već formirane srbijanske stranke. Nekih ma i najprimarnije izgrađenih pozitivnih programa javnoga rada za pojedine srezove, okruge, a kamo li tek za čitavu oblast Crnu Goru, čovek bi zaludu tražio. U nedostatku nekog općeg ili nekih lokalnih pozitivnih programa, potreba i zahteva, jedna je od karakteristika političkog društva ove oblasti sklonost k negativističkim rekriminacijama. Svim političarima koji su obilazili Crnu Goru upadala je u oči ta konstantna nota nizanja nepravdi i zapostavljanja, na koje se zborni govornici tuže absolutno jednako na sastancima vladinovačkim kao na sastancima opozicionim. Razume se da je među tim tužbama uvek bilo opravdanih, kao što je bilo i neopravdanih.

Inače političko društvo ove oblasti karakteriše se još po ekstremnoj mobilnosti kojom menja sklonosti partijske i lične, te po pretežnosti interesa za velika državna i političko-socijalna pitanja. U ovoj oblasti bez industrije imali su jedne godine prvi veći, doduše prolazni, uspeh komunisti, kao što je u ovoj oblasti istupio prvi put organizovani federalizam. Starih stranaka sa korenjem, koje se baštine od oca na sina, kako je to slučaj u Srbiji, ovde je malo bilo. To mnogo ne prija pustolovnom temperamentu crnogorskog Zoon politikon-a.

* * *

U prikazu zarotka političke Hrvatske ocrnali smo njenu fizijonomiju i njene izvore. Mnogi upećaci tih izvora zapažuju se i dan današnji i obeležavaju bivšu banovinu Habsburške Monarhije Hrvatsku-Slavoniju, ali po većini karakterističnih crta ta fizijonomija se poklapa sa fizijonomijom onih krajeva, koji su ranije pripadali Ugarskoj, a po slomu bili pridruženi Jugoslaviji pod kurentnim nazivom Vojvodine. Zbog toga se nama čini da čitavu ovu oblast možemo, sa tačke gledišta koja nas u ovom prikazu interesuje, da smatramo jednom celinom. Čitava ova oblast ima u prvom redu, ako ne identičnu, ono svakako analognu etnografsko-socijalnu formaciju naroda. Srbi pravoslavni pomešani sa Hrvatima katolicima, inorodne nemačke i mađarske manjine. Industrijalizacija zemlje u ovoj velikoj oblasti, iako mnogo starija i jača nego u oblasti Srbiji, Južnoj Srbiji i Crnoj Gori, nije tolika da bi fabrički proletarijat bila mogla učiniti važnim nekim faktorom političkoga života, ni poterati političko društvo na grupisanje na bazi staleških interesa. Naprotiv razvijeni gradovi sa razvijenim građanskim po više generacija starim stanovništvom podupirali su podvlačenje drugojačijega diferansiranja: Selo — grad, seljaštvo — građanstvo.

U ovoj oblasti, sasvim protivno od onoga što vidimo u Srbiji, centar i srce političkog kretanja nije selo, nego grad. Sve su političke stranke